

PUTEVI SOCIJALIZMA

X ZASEDANJE KORČULANSKE LETNJE ŠKOLE

Ovogodišnje zasedanje Korčulanske letnje škole, deseto po redu, dobar je povod i za pogled unazad — na postavljene ciljeve, na ostvarene domete i za ocenu dalje perspektive.

Otvorena 1963. godine raspravom na temu »Socijalizam i humanizam«, Korčulanska letnja škola je imala sledeće ciljeve:

- a) da stručno obrazuje kadrove iz filozofije i sociologije,
- b) da vrši razmenu naučnih iskustava i mišljenja među filozofima i sociolozima iz svih centara Jugoslavije, i
- c) da omogući permanentni dijalog među jugoslovenskim i inostranim naučnicima i stručnjacima.

Ubrzo, već sledećih godina, do izražaja su došle pre svega druge dve funkcije škole: slobodna razmena ideja i stalni dijalog učesnika iz zemlje i iz celog sveta. Istovremeno, na snazi je sve više dobijala osnovna ideja škole — da u žižu interesovanja svojih učesnika postavlja fundamentalne probleme savremenog razvoja socijalizma. O tome svedoči i tematika škole — od deset tema o kojima se raspravljalo, pet je bilo posvećeno direktno problemima socijalizma. To su, posle prve — uvodne teme, bile sledeće: »Smisao i perspektive socijalizma« (1964), »Stvaralaštvo i postvarenje« (1967), »Marks i revolucija« (1968) i »Socijalizam i razvoj« (1972). Ostale teme takođe obuhvataju značajne probleme savremenog istorijskog razvoja.

Oko ovakvog programa škole okupljao se veliki broj i domaćih i inostranih učesnika. Za deset proteklih godina kroz školu je, ako tako može da se kaže, prošlo oko 90 jugoslovenskih filo-

zofa i sociologa, i to iz svih univerzitetskih centara — najviše iz Zagreba, Beograda, Sarajeva i Ljubljane, ali je bilo učesnika i iz Skoplja, Prištine, Novog Sada, Rijeke i drugih mesta. U tom smislu škola je imala izrazito jugoslovenski karakter.

U isto vreme, zasedanjima škole je prisustvovalo oko 140 stranih učesnika, kako iz evropskih tako i iz vanevropskih zemalja. Najviše učesnika je bilo iz Sjedinjenih Američkih Država, Zapadne Nemačke, Francuske, Italije, Velike Britanije. Međutim, srazmerno broju naučnih radnika na ovom polju, zapaženo je bilo i učešće filozofa i sociologa iz Austrije, Čehoslovačke, Norveške i Rumunije. Dovoljno je spomenuti samo neka imena: Ernst Bloh, Hajnc Brant, Helmut Flajšer, Jirgen Habermas, Karl Hajnc Folkman Šluk, Franc Marek, Pjer Žoa, Norman Birnbaum, Herbert Markuze, Majkl Makobi, Robert Taker, Kurt Volf, Kosta Akselos, Lisjen Goldman, Anri Lefevr, Serž Male, Pjer Navil, Tomas Botomor — koja svedoče o sastavu i osnovnoj orijentaciji inostranih učesnika u radu Korčulanske letnje škole. Tako je ova škola bila u najvećoj meri i međunarodni naučni centar u kome je, u konfrontaciji sa ostalim mišljenjima, svoju snagu i životvornost dokazivala savremena marksistička misao. Otvorenost prema različitim mišljenjima je, uostalom, bila jedno od načela rada Korčulanske letnje škole, ali otvorenost koja niukom slučaju nije značila besprincipijelnu pomirljivost sa svim idejnim koncepcijama.

Postoji još jedna karakteristika ove škole, koju treba spomenuti. S obzirom na profil učesnika i s obzirom na program rada škole, prednost je davana filozofiji i teorijskoj sociologiji, što je, per se, značilo izbegavanje konkretnih problema koji su bili obrađeni u mnogim istraživačkim radovima empirijske sociologije. Može se reći, danas posle desetogodišnjeg iskustva škole, da je to u fazi uspona možda bila i prednost rada Korčulanske letnje škole, ali da to u istom mahu postaje i njena slabost. Postaje slabost utoliko što i kod nas i u svetu postoje rezultati empirijske sociologije oslonjene na neke temeljne teorijske pretpostavke, koji bi dali još veću snagu argumentacije osnovnim filozofskim i sociološkim stavovima. To se pokazalo već u radu ovogodišnje škole.

Izborom teme za ovogodišnje zasedanje Korčulanske letnje škole — »Građanski svet i socijalizam« — kao da je zatvoren jedan osnovni tematski krug. Veliki broj saopštenja, pre svega naših učesnika, kao što su saopštenja Predraga Vranickog, Veljka Koraća, Gaje Petrovića i

Rudi Supeka, u okviru je generalne teme.¹⁾ Ostala saopštenja su rasprave o problemima jednakosti odnosno nejednakosti u društvu, o samoupravljanju i o položaju savremene umetnosti u građanskim društvima i u socijalizmu.

Ovako koncipirana tema koja podrazumeva na teorijskom planu suprotstavljanje dva sveta: jednog u usponu i pored svih slabosti sa kojima se suočavao — socijalizma — i jednog u velikom naporu da se održi i dokaže svoje prednosti — građanskog sveta — obećavala je raščišćavanje mnogih pitanja i stoga je okupila veliki broj i naših i stranih učesnika. Podneto je ukupno 15 saopštenja, od toga 6 saopštenja su podneli inostrani naučni radnici, među kojima su najpoznatiji Jirgen Habermas, Karl Hajnc Folkman-Sluk, Pjer Navil i Lućio Lombardo-Radiče.

Pored toga, znatan broj naučnih radnika iz zemlje i inostranstva se prijavio za učešće u diskusijama. Teme o kojima se raspravljalo za okruglim stolovima bile su sledeće: I *Filozofija i socijalizam*, II *Bit i granice građanskog sveta*, III *Savremena tehnika i sudbina sveta* i IV *Slobodno vreme i slobodan čovek*. Od oko 60 prijavljenih učesnika u raspravama je učestvovalo oko 25.

Uz učesnike koji su imali glavna saopštenja ili su se prijavili za raspravu za jednim od okruglih stolova, ovogodišnjem zasedanju Korčulanske letnje škole prisustvovao je i izvestan broj istaknutih intelektualaca, pre svega pripadnika evropskog komunističkog pokreta. Među ovim učesnicima, najpoznatiji su Pjer Šori, urednik švedskog »Tydena«, teorijskog glasila socijalističke partije Švedske; Pjer Žoa, ekonomista, dugogodišnji član belgijske komunističke partije; Franc Marek, dugogodišnji član Politbiroa KP Austrije, a sada urednik časopisa nezavisne levice »Viner Tagebuh« i Hajnc Brant, iz sindikata IG Metal iz Frankfurta.

Prisustvo ovih učesnika svakako svedoči o značaju i ugledu škole. Rad škole pratio je i veliki broj vrlo mladih ljudi iz celog sveta. Prema

¹⁾ Saopštenja: Predrag Vranicki: Građansko društvo i socijalizam; Veljko Korać: Aporije građanskog društva i postulat opštečovečanske emancipacije; Jirgen Habermas: Odnos filozofije i znanosti; Gajo Petrović: Filozofija i socijalizam; Srdan Vrcan: Problem jednakosti u građanskom društvu i socijalizmu; Karl Hajnc Folkman-Sluk: Odakle proizlazi volja za jednakosti u društvenim odnosima; Stefan Moravski: Cenzura nasuprot umetnosti — razlozi za i protiv; Danko Grlić: Postoji li građanska i socijalistička umetnost; Svetozar Stojanović: Staljinistička partijnost i komunističko dostojanstvo; Mihailo Marković: Samoupravljanje i efikasnost; Pjer Navil: Da li je tehnika univerzalna vrednost?; Rudi Supek: Granice građanskog društva; Lućio Lombardo-Radiče: Filozofija i politika u italijanskoj marksističkoj misli; Ivan Kuvačić: Marksova analiza građanskog društva i teorija konvergencije; Harold Kruze: Problem socijalizma i građanskog sveta u SAD.

proceni Rudi Supeka, predsednika škole, ovogodišnjem zasjedanju je prisustvovalo oko 400 učesnika.

Uspešnom radu škole je ove godine doprinelo i simultano prevođenje na nekoliko svetskih jezika.

Pristupajući osvrtu na ovogodišnje zasjedanje škole, treba izvršiti izvesno grupisanje saopštenja prema osnovnoj tematici.

U prvu grupu svakako spadaju saopštenja koja su najviše u okvirima generalne teme. Tu su saopštenja Vranickog, Koraća, Supeka i, mada donekle specifično, saopštenje Ivana Kuvacića.

Predrag Vranicki u svom saopštenju pre svega pravi značajnu distinkciju između građanskog i kapitalističkog društva. Građansko društvo je već postojalo i u okviru feudalnog društvenog poretka, a buržoaska revolucija samo razbija identitet između tog društva i države. Stoga i problem prevazilaženja građanskog društva nije istovetan sa negacijom kapitalističkog društva i njegove države. Komunistička revolucija, naglašava Vranicki, nije imala za cilj rušenje samo modernog građanskog društva sa njegovom političkom državom, već građanskog društva uopšte, koje ima sledeće osnovne karakteristike:

- da je klasno društvo,
- da je društvo rada,
- da je društvo privatnog vlasništva,
- da je političko društvo.

Međutim, socijalističke revolucije su ukinule pretpostavke buržoaske kapitalističke države, ali ne i sve pretpostavke građanskog društva. U tom smislu se može reći da je socijalistička revolucija daleko još od realizacije svojih istorijskih mogućnosti. Osnovni je problem svest o neiscrpnim mogućnostima socijalističkog razvoja, a ne fiksiranje postignutog. To samo pretpostavlja da politička avangarda nikada ne izgubi svoju revolucionarnu snagu, koja stvari rešava na klasni a ne na nacionalistički način.

Veljko Korać je nastojao da ocrtava osnovne aporije građanskog društva, koje se javljaju uvek kada se pitanja humanosti sukobljavaju sa napretkom ekonomije i tehnike. To pitanje se za njega svodi na karakter racionalnosti na kojoj počiva moderno građansko društvo. Racionalnost građanskog društva, kojom se ono veoma ponosi, postignuta je po cenu odricanja od humanizma. Ona je podređena drugim ciljevima,

a ne ciljevima ljudskog napretka, pa stoga i ne može da bude kriterijum opšteg progressa.

Zbog prikrivenosti drugih ciljeva kojima ova racionalnost služi, u razvoju građanskog društva je došlo do raskoraka između reči i dela. Posle buržoaske revolucije, na žalost, nisu zavladaali bratstvo, jednakost i sloboda, jer su ti ideali ostali u granicama građanskog interesa, koji je po svojoj prirodi egoističan. U okviru te racionalnosti, međutim, maksimalno su razvijene proizvodne snage i građansko društvo je u tom smislu ostvarilo svoju istorijsku misiju. U isti mah, politika se u društvu takve racionalnosti pretvara u svemoćnu tehniku vladanja, koja dovodi do depolitizovanog potrošača sa njegovim egoističnim interesima.

Socijalističke revolucije ukazuju na perspektive jedne drukčije racionalnosti, kojoj bi cilj bio čovek sa njegovim potrebama.

Ova dva saopštenja, ma koliko da pokreću dva značajna pitanja, ostaju donekle i u okviru nekih opštih određenja, dok se *Ivan Kuvačić* u svom saopštenju direktno suprotstavlja jednoj teoriji koja negira socijalističku teorijsku misao kojoj u osnovi leži saznanje o potrebi korenite izmene postojećeg građanskog sveta. Ova teorija, poznata kao teorija konvergencije, polazi od pretpostavke približavanja građanskog i socijalističkog društva, a ako do tog približavanja zaista i dolazi — čemu onda revolucionarni preobražaj društva! Prema ovoj teoriji, dilema socijalizam — kapitalizam je lažna, jer postoji i treće rešenje — menadžersko društvo sa tržištem i potrošačkim mentalitetom.

Na taj način teorija konvergencije pre svega nastoji da potisne Marksovu radnu teoriju vrednosti. Time se istovremeno negira i Marksova periodizacija, koja polazi od društveno-ekonomskih sistema, i uspostavlja periodizacija prema stupnju razvoja industrijskog društva: preindustrijsko, industrijsko i postindustrijsko društvo.

Druga osnovna teza u okviru ove teorije se sastoji u tome da maksimacija profita nije osnovni pokretač razvoja velikih korporacija, koje su karakteristika savremenog kapitalističkog razvoja. Tvrdi se da one više nisu samo u rukama privatnika, već da njima upravlja jedna tehnostruktura u kojoj sve više dolaze do izražaja znanje i talenat.

U stvari, profit je i u ovom slučaju osnovni pokretač, samo što se kapitalizam kroz korporacije maksimalno organizovao potiskujući manje i nezavisne proizvođače. Tako i teorija konver-

gencije i sve ono što ona implicira, pre svega ideju o post-industrijskom društvu, izražava samo težnju da se opravda i sačuva postojeće građansko društvo. To se, između ostalog, pokušava i proglašavanjem naučne elite za osnovnu snagu društva.

Prema tome, zaključuje Kuvačić, radi se o dva pojednostavljenja. Prvo, zbog porasta značaja tehnološkog razvoja, negira se svaka uloga fizičkog rada. I drugo, što je izvedeno iz toga, smatra se da je Marksova teorija o poreklu viška vrednosti u savremenim uslovima izgubila svoju važnost. Međutim, tendencije u razvitku savremenih kapitalističkih društava pokazuju ogromnu ulogu najamnog rada koji je u službi oplođavanja kapitala.

Tako teorija konvergencije, makoliko izgledala čvrsta i zasnovana, ima samo karakter ideološke manipualcije.

Druga grupa tema odnosi se na problem jednakosti u društvu.

Saopštenje *Srđana Vrcana* upravo raspravlja o problemu jednakosti u građanskom društvu i socijalizmu.

Šta je to uopšte jednakost odnosno nejednakost? Ako se pođe od prirodne jednakosti ljudi, onda nejednakosti ne bi smelo da bude. To, međutim, vodi u tzv. egalitarni optimizam, koji, po autoru ovog saopštenja, nimalo ne doprinosi da sagledamo stvarne uzroke društvenih nejednakosti. Problem jednakosti u savremenom društvu dobija svoj smisao samo u suprotstavljanju društvenoj nejednakosti. U tom smislu, i društvenu nejednakost treba posmatrati pre svega kao sistematsku i strukturalnu nejednakost. Problem jednakosti se onda postavlja kao problem stvaranja društvenih uslova za slobodan razvitak ličnosti.

Postoje inače četiri područja na kojima se javlja nejednakost:

- područje rada ili materijalne proizvodnje,
 - političko područje,
- područje društvene podele rada, i
- područje ukupne društvene raspodele.

Ove društvene nejednakosti, smatra Vrcan, stvaraju pozadinu za ostale tipove nejednakosti. Socijalizam je postao problematičan baš s obzirom na ideju jednakosti. Postoje tri prigovora kojima se pokušava da ospori vrednost socijalističkog razvoja:

— savremeno građansko društvo svojim razvojem nosi u sebi realizaciju ideje jednakosti,

— socijalizam se nije potvrdio u odnosu na svoja osnovna načela, pre svega načelo jednakosti,

— socijalizam nije izašao iz kruga društvenih protivrečnosti, koje važe i za građansko društvo, kao što je, na primer, protivrečnost između formalne jednakosti i faktičke nejednakosti.

Ovi prigovori, kao što je slučaj i sa osnovnim tezama teorije konvergencije, mada otkrivaju neke slabe tačke u razvoju socijalizma, ipak ne pogađaju njegovu suštinu. Ideja o radikalnom odvajanju socijalizma od građanskog društva baš s obzirom na problem jednakosti nije izgubila na svojoj snazi, jer u sebi sadrži stalan zahtev za jednakim važenjem ljudi na svim područjima.

Karl Hajnc Folkman-Šluk, u okviru ove iste teme, želi da filozofski utemelji pojam jednakosti. U traganju za korenima duboke težnje za jednakošću, koja je karakteristična za današnje vreme i koja je jača od svih ostalih težnji, on je izvodi iz filozofskog mišljenja starogrčkih filozofa. Folkman-Šluk ovu težnju povezuje sa koncepcijom čoveka kao ljudskog bića koja je u grčkoj filozofskoj misli prvi put došla do izražaja. Ono što se naziva bitisanjem je najvažnija stvar u toj koncepciji. To je postojanje čoveka u svim njegovim vidovima. Tako i mišljenje o čoveku ima oblik pitanja o stanju njegove čovečnosti. Iz toga, naravno, proizlazi i pitanje jednakosti. Teškoća je u tome kako doći do osnovne karakteristike čoveka. Demokratska revolucija se problematizuje baš na tom pitanju — ona ostaje zagonetna ako treba da omogući potvrđivanje ljudskosti za koju ne znamo šta je.

Pošto je čovek određen logosom, to jest prvobitnom političkom zajednicom u kojoj se formira kao zoopolitikon, to i politička praksa postaje najznačajnija za čoveka. U okviru političke prakse, koja je vid odlučivanja o zajedničkoj sudbini, ljudi određuju granice svoje čovečnosti. Tako se i u demokratskoj revoluciji radi o društveno-političkoj praksi koja za cilj ima realizaciju slobode, koju treba shvatiti kao slobodno opredeljenje samosvesnih bića.

Dva saopštenja se odnose na probleme umetnosti — saopštenje Danka Grlića i saopštenje Stefana Moravskog.

U svom saopštenju »Postoji li građanska i socijalistička umetnost?« *Danko Grlić* pokušava da odgovori na jedno od fundamentalnih pitanja. To pitanje je povezano i sa idejnom odnosno saznajnom osnovom umetnosti i sa formalnim karakteristikama umetničkih dela.

Ako se pođe od toga da je građanska umetnost jednostavno umetnost građanskog društva, a socijalistička umetnost — socijalističkog društva, pitanje je lažno. Međutim, problem nije tako jednostavan.

Danko Grlić ukazuje na snažne tendencije u modernoj umetnosti, koje potvrđuju ideologizaciju umetnosti. One se izražavaju u sledećim pojavama: u političkom teatru, u slikarstvu koje ruši sve stare barijere, u muzici koja više ne može da ostane po strani od ovoga sveta. Istovremeno, napad na umetnost dolazi i iz same umetnosti, i to usmeren na razaranje umetničkih formi.

Tako dolazimo do tri posebna pitanja na koja autor daje svoj odgovor.

1. Da li je umetnost po svojoj suštini izraz datog vremena u kome nastaje?
2. Da li je umetnost koja sadrži socijalističke ideje naprednija od neke druge umetnosti, buržoaske u ovom slučaju?
3. Da li uništenje unutarnje forme umetnosti predstavlja veliko čišćenje umetnosti u ime progressa?

U odgovoru na prvo pitanje već su sadržani odgovori i na druga dva pitanja, a taj odgovor glasi: u umetnosti je važna sama umetnička komunikacija, pa tako i atributi građanska ili socijalistička umetnost pomažu samo utoliko da se prepozna vreme u kome su umetnička dela nastala. Ako prihvatimo da je jedna umetnost naprednija od neke druge samo na osnovu ideja koje sadrži i izražava, kaže Danko Grlić u odgovoru na drugo pitanje, onda umetnost svodimo na nešto spoljašnje što prikriva umetnost i njenu istinsku revolucionarnost. Umetnost je uvek revolucionarna po tome što zaseca u tkivo rutinskog načina života, što je negacija postojećeg čak i kada je pesimistička.

U suštini prihvatljiva, ova teza, međutim, ipak ne sadrži odgovor na suštinsko pitanje o dubokim vezama između umetnosti i vremena odnosno društva u kome nastaje. Pitanje jezika, stila i uopšte umetničkih sredstava, makoliko bilo bitno umetničko pitanje, isto je tako i fundamentalno pitanje pripadnosti umetničke vrste jednom vremenu u kome su uspostavljeni određeni odnosi između umetnosti i društva.

U tom kontekstu zanimljivo je i saopštenje *Stefana Moravskog* koji pokušava da odredi osnovne funkcije cenzure. Da li je cenzura stalna pratilja umetnosti? Ako prihvatimo da je umet-

nost i određena ideologija, onda nju kao senka neizbežno prati i cenzura. Međutim, bitno je pitanje u ime kojih se vrednosti uspostavlja i opravdava cenzura.

Situirajući cenzuru u epohu Renesanse, Moravski navodi tri razloga za njeno postojanje:

- cenzura je neophodna radi zaštite vrhovne ideje,
- ona se sprovodi radi zaštite države od neobuzdanih pojedinaca,
- cenzura je potrebna iz vaspitnih razloga.

Prihvatanje bilo kog od ovih razloga implicira određeno shvatanje i o društvu i o funkciji umetnosti u datom društvu. U prvom slučaju, odmah se nameće pitanje šta je to vrhovna ideja i ko je pozvan da tumači tu ideju i da u njeno ime vrši pritisak na umetnost da se saobrazi sa njom. Takva vrsta cenzure redovno spustava razvoj umetnosti. Ako prihvatimo da je nužna iz vaspitnih razloga, postavlja se pitanje moralne, intelektualne i društvene zrelosti onih u čije ime i za čije dobro se sprovodi cenzura.

Tako i pitanje cenzure ostaje pitanje odnosa između umetnosti i društva u okviru određenog shvatanja tog odnosa.

Mihailo Marković u svom saopštenju raspravlja o jednom značajnom pitanju — o odnosu između efikasnosti i samoupravljanja.

Polazeći od toga da samoupravljanje nije ni jednostavna radnička kontrola, ni tzv. participativna demokratija, ni decentralizacija, Marković iznosi jednu koncepciju samoupravljanja kao delegatskog sistema na nivou društvene makrostrukture, što znači da ono mora da obuhvati sve nivoe i vidove društvenog života. S druge strane, filozofski određeno, samoupravljanje podrazumeva ideju samoodređenja nasuprot spoljašnjoj determinaciji.

Samoupravljanje u tom smislu zahteva četiri uslova:

- odsustvo monopola bilo koje vrste,
- kritičko znanje o datoj situaciji,
- postojanje snažnog javnog mnjenja,
- otkriće sopstvenog identiteta zajednice.

Tako i ideja efikasnosti, koja ima svoj poseban smisao u građanskom društvu, dobija drugo značenje u samoupravljanju ako je u skladu sa svim ovim principima koje samoupravljanje podrazumeva.

Gajo Petrović, u jednom sintetičkom pristupu, osvjetljava odnos između filozofije i socijalizma. On zastupa tezu o neraskidivom jedinstvu filozofije i socijalizma, što znači negaciju teze o posebnom položaju filozofije u socijalizmu. Filozofija je po Marksu i misao bivstvovanja i misao revolucije. U tom smislu filozofija kao misao revolucije ne može da bude spekulativna misao o postojećem i o onome što treba da bude.

U isto vreme, Petrović raspravlja o nekim prigovorima koji se odnose na ovo pitanje. Najznačajniji je da se filozofija bavi apstraktnim pitanjima, pri čemu ovaj prigovor ima dve svoje varijante:

- da filozofija kao kritička analiza ne pruža određen program socijalističkog razvoja,
- da se sami filozofi nedovoljno angažuju u praktičnoj delatnosti.

Gajo Petrović odbija ovaj prigovor u obe varijante u ime otvorenosti marksizma kao filozofije, u ime potrebe da ta filozofija bude stalna misao o jednoj praksi koja može da ima različite mogućnosti.

Ovim je, pri čemu neka saopštenja nismo ni prikazali, zaokružena osnovna tematika na ovogodišnjem zasjedanju Korčulanske letnje škole.

Povodom većine saopštenja razvila se dosta živa diskusija u kojoj je učestvovao veliki broj i naših i stranih učesnika u radu škole. Najživlja diskusija se razvila povodom podnetih saopštenja o problemu jednakosti, što dokazuje i teorijsku važnost i praktični značaj ovog problema.

U poređenju sa ovim diskusijama, rasprave za okruglim stolom mogu da se ocene kao relativno neuspele, jer su se svele na kratka izlaganja pojedinih učesnika bez stvarnog dijaloga.

U celini posmatrano, Korčulanska letnja škola je, ostajući u kontinuitetu određenog filozofskog i teorijskog mišljenja, i ove godine pokazala i svoje vrline i neke svoje mane. Marksistička orijentacija i visok nivo teorijskog mišljenja nesumnjivo spadaju u vrline ove škole. Ostajanje samo na nivou teorijskog mišljenja i u krugu do sada pokretanih tema može da bude slabost u daljem radu škole. Svest o toj slabosti se već javlja i među utemeljačima škole, kod Rudi Supeka pre svega i kod još nekih članova upravnog odbora, tako da u razmišljanjima o temi za sledeće zasjedanje škole preovlađuje ideja da izbor padne na neku temu iz oblasti kulture. Izbor jedne takve teme svakako bi značio obožavanje programa škole, a u isto vreme bi podrazumevao i uključivanje novih učesnika.